

UOT 327.8

ABŞ-DA TÜRK LOBBİSİNİN FƏALİYYƏTİ

ƏLƏSGƏROVA SARA TAHİR qızı

Bakı Dövlət Universiteti, doktorant

Sara_aleskerova@mail.ru

Açar sözlər: türk lobbisi, ABŞ Konqresi, ABŞ xarici siyasəti, lobbicilik, ABŞ-Türkiyə münasibətləri

Türklər 1960-cı illərdən Almaniyadan başlayaraq, xaricə köç etməyə başladılar. Hələ o vaxtlarda ilk köçlər zamanı məşhur türk hüquqşünas Seha Meray türk qanunvericiliyindəki boşluqları analiz edərək qeyd etmişdi ki, bu ölkəyə gələn köçləri düzənləyən qanunlarımız var, lakin ölkədən xaricə köç edənlər isə Allaha əmanətdirlər. [6] Qanunlarımız onlarla zərrə qədər maraqlanmır. Hüquqşünasın bu şərhinin üstündən neçə onilliklər keçsə də, təəssüf ki, Türkiyə hələ də köç edən həmvətənləri ilə əlaqələr qurub bağ yaratmır. Onların ən azından Ana Vətənlərinə bağlı qalmaqları üçün əsaslı addım atmır. Nəticə isə göz qabağındadır. Bu gün beynəlxalq arenada lobbicilik fəaliyyətində öz sözünü deyə bilən yəhudi, erməni, yunan lobbisinin qarşısında güclü bir türk lobbisi görə bilmirik. Türk tədqiqatçısı Hincal Uluç daha da irəli gedərək bu gün türklərin arxasında onları siyasi baxımdan dəstəkləyən dövlət olmadığı üçün çoxunun xaricdə öz milli türk kimliklərini gizlədərək, yerli əhaliyə assimilyasiya olub yaşadıklarını belə qeyd edir. [2, s.3-5] Türkiyənin lobbicilik tarixinə nəzər salsaq, əslində lobbicilik fəaliyyətindən Osmanlı dövründə II Əbdülhəmidin Avropa ictimaiyyətinə təsir etmək üçün istifadə etdiyini görə bilərik. Müasir anlamda isə ilk dəfə 1924-ci ildə türk cəmiyyəti “Turkish Welfare Association” erməni və yunan lobbilərinin Türk-Amerikan dostluq və ticarət razılaşmasının ləğv edilməsi üçün başladığı “Lozannaya yox deyək” kampaniyasına qarşı fəaliyyətə keçmişdir. Aparılan araşdırmalara görə, 1869-1915-ci illər arası 319.545 türk Amerikaya köç edib. Lakin köç edənlərin 86%-i bir neçə müddət sonra geri dönmüşdür. Beləliklə, ABŞ-a gedən böyük çoxluq geri döndüyünə görə bu gün ABŞ-da tarix boyu köç etmiş, səpələnmiş erməni və yunan lobbisi kimi güclü lobbicilik yoxdur. Amerikada yaşayan türklər 3 qrupa bölünür:

- Sosial çevrəsi sadəcə türklərdən ibarət olan, yalnız öz işi ilə məşğul olub, ətrafındakı siyasi və sosial dəyişikliklərə biganə qalan qapalı bir toplum
- Amerikan yaşam tərzinə tamamilə inteqrasiya olunmuş, orda təhsil alıb, amerikan vətəndaşlığı almış, demək olar ki, türk kimliyini ortaya çıxartmayan, ana dilindən belə istifadə etməyən – bir sözlə – yeni qitənin insanları
- Hər iki kimliyi layiqincə daşıya bilən, Amerikanın siyasi və ictimai inkişafı ilə maraqlanan, bununla bərabər, öz milli türk dəyərlərini qoruya bilən, savadlı bir qrup.

Üçüncü qrupa daxil olan toplumun sayı digərləri ilə müqayisədə nisbətən azdır. Onlar daha çox ATAA (Assembly of Turkish American Association) və TC-USA PAC üzvləridir və lobbicilik sahəsində türk maraqlarını qorumaq üçün həmrəylik göstərirlər.

Prof. Dr. Tayyar Arının araşdırmasına görə Türkiyənin lobbicilik fəaliyyətini 3 istiqamət üzrə tədqiq etmək lazımdır:

- Xarici lobbisi şirkətlərinin vasitəsilə aparılan lobbicilik fəaliyyətləri
- Türk-Amerikan dərəcələri vasitəsilə siyasi və mədəni məqsədlər üçün həyata keçirilən lobbicilik fəaliyyətləri
- Türk-Amerikan biznes dünyasının dərəcələri vasitəsilə iqtisadi və daha çox ticari məqsədlər üçün həyata keçirilən lobbicilik fəaliyyətləri.

Amerikada fəaliyyət göstərən türk dərnək və təşkilatlarından Türk Çalışmaları İnstitutu, Türk-Amerikan elm adamları Dərnəyi (Association of Turkish American Scientists), Türk Amerikan İslam Dərnəyi (Turkish American İslamic Foundation), Amerikan-Türk kongresi, Türkiyənin Amerikalı Dostları və digərləri Amerikan-Türk münasibətlərinin inkişafında xüsusi rol oynayır.

Türkiyənin Amerikadakı maraqları daha çox professional, xarici lobbi şirkətləri vasitəsilə həyata keçirilir. Məsələn, amerikan lobbi şirkətlərinin vasitəçiliyi ilə Türkiyə Erməni soyqırımının ABŞ kongresində tanınmaması üçün illik təxmini 3.5 milyon dollar xərcləməkdədir. Son vaxtlar Türkiyə adına çalışan lobbiçilərə Demokratlardan Richard Gephardt, Tom Dashle, Paul Manafort, Respublikaçılardan Jim McCrery və Trumpın keçmiş Beynəlxalq Təhlükəsizlik Michael Flynn aid etmək olar. Türkiyə adına çalışan lobbi şirkətlərinə “Hill and Knowlton”, “International Advisors, Inc” və “McAuliffe, Kelly, Raffaelli & Seimans” kimi şirkətlərin adları tez-tez hallanır. [4, s.221-222]

1992-ci ildə Amerikada demokratların hakimiyyətə gəlməsi ilə Türkiyə müqavilə imzaladığı lobbi şirkətləri ilə işbirliyinə son qoyaraq, Klinton daha yaxın olan lobbiçilərin yaratdığı lobbi şirkətləri ilə əlaqələr qurmağa başladı. Bu şirkətlərin başında demokrat John Bradynin də üzvü olduğu “Capitoline International Groups Inc” və “Arnold & Porter” kimi profesional şirkətlər vardı. [7] Türkiyə məşhur Amerikan lobbi şirkəti olan “Fleishman-Hillard”a ildə 2 milyona yaxın məbləğ ödəyir. “Turkey today” adlı newsletter məhz bu lobbi şirkəti ilə Amerikadakı Türk Səfirliyinin məhsuludur. Newsletter ikiaydabir nəşr olunur, Türkiyənin daxili və xarici siyasətində olan dəyişikliklərdən bəhs edir. Məqsəd isə Türkiyəni Amerikada tanıdaraq gündəmdə saxlamaqdır. ABŞ-dakı ən fəal, ən çox üzvü olan Türk Dərnəyi ATAA (Assembly of Turkish American Association) 1979-cu ildə Amerikada yaşayan türklər tərəfindən yaradılıb. ATAA vergidən azad, maddi mənfəət güdməyən dərnəklərdəndir. Buna görə də büdcəsinin yalnız müəyyən bir hissəsini lobbiçilik fəaliyyətinə xərcləyə bilər. Bu da onun fəaliyyətini qismən də olsa çərçivəyə salır. Dərnək daha çox Türkiyənin mədəniyyətini, adət-ənənələrini Amerikan ictimaiyyətinə çatdırmaq, erməni lobbisinin təbliğ etdiyi təhrif olunmuş türk tarixini olduğu kimi anlatmaq – bir sözlə, türk imicini yüksək tutmaq üçün çalışır. [4, s.220] ATAA bu məqsədlə “Turkish Times” adlı qəzət nəşr etdirir. Bu qəzət 1989-cu ildən günümüzdə kimi ayda iki dəfə nəşr olunur və türk həqiqətlərini, mədəniyyətini ABŞ kongres üzvlərinə və ictimaiyyətinə tanıtmək üçün ən qısa yoldur. Lakin onu da qeyd etmək ki, onbeşgündəbir satışa çıxan qəzət 1.25 dollara satılır. “New York Times” qəzetinin 25centə satıldığını da nəzərə alsaq, olduqca baha qiymətə satılan “Turkish Times”-in oxucu kütləsinin də az olduğu sırr deyil. Cəmi 3000 abunəçisi olan qəzetin maliyyə sponsoru, demək olar ki yoxdu. Bu da türkün xalq olaraq siyasi qatılıma maraqsız olduqlarının daha bir sübutudur. 1996-cı ildən etibarən qəzetin nəzdində “Turkish Panorama” adlı newsletter Amerikan kongres üzvləri və Türk iş adamları ilə müsahibələr aparıb yayımlayır. Qurulduğu gündən ATAA Türkiyə haqqında məlumatsızlığın, türk xalqına qarşı ön mühakimələrin qarşısını almaq üçün xeyli tədbirlər görüb. [5, s.9-15]

Bundan başqa, Gephardt Group, Greenberg Trauing Amsterdam & Partners kimi şirkətlərlə müqavilələr imzalayıb. Amsterdam & Partners-in əsas fəaliyyəti Amerikadakı FETÖ adına çalışan simaları aşkarlamaq, onların kongresə təzyiqinin qarşısını almaqdır. APCO Worldwide və Burson-Marsteller Türkiyənin ABŞ-dakı KİV-lər və media sahəsində Türkiyənin tanınması üçün lobbiçilik fəaliyyəti ilə məşğul olur. Ballard Partners və King & Spalding adlı lobbi şirkətləri isə Amerikan kongresində və komitələrində Türkiyə ilə bağlı hər hansı bir məsələ müzakirə olunanda iş başına keçir bir sözlə, Washingtondakı Türk maraqlarını qorumaq üçün səlahiyyətləndirilir.

Türkiyənin amerikan lobbi şirkətləri ilə imzalanan sazişləri arasında ən səs-küylüsü Kamil Ekim Alptekinın sahibi olduğu Inovo BV və Flynn Intel Group arasındakı anlaşmadır. Trumpın keçmiş Beynəlxalq Təhlükəsizlik məsləhətçisi Michael Flynnin şirkəti ilə bağladığı saziş FARA qeydlərində də yer alıb. Lakin Flynnin bu vəzifədə olduğu zaman xarici bir ölkə adına lobbiçilik fəaliyyəti ilə məşğul olmağı Amerikada müzakirələrə səbəb oldu. [3, s. 95-97]

Digər tərəfdən türk lobbisinin Amerikadakı maraqları 2 istiqamətə ayrılmışdır. Biri Türkiyənin maraqlarını qoruyan lobbicilik fəaliyyəti, digəri isə FETÖ-cuların lehinə aparılan bəzən isə Türkiyə adından aparılrsa da, ölkənin mənafeyini tapdalayan lobbicilik fəaliyyəti. Amerikada Türkiyə əleyhinə lobbicilik fəaliyyəti yürüdən FETÖ onunla işbirliyinə razı olan şirkət tapmadığından “Washington Diplomacy Group” öz kiçik lobbicilik şirkətini qurmuşdur. FETÖ Washington Diplomacy Group-un vasitəçiliyi ilə həyata keçirdiyi lobbicilik fəaliyyətlərində “Türk müxalifəti” adına hərəkət etdiyini qeyd edir. Donald Trump, Obamanın strategiyasında köklü dəyişikliklər aparacağını iddia edərək iqtidara gəlmişdir. Lakin, Trumpın ölkə içində yaşadığı iqtidar problemi və nizamlı bir xarici siyasət kursu müəyyənləşdirə bilməməsi ikili münasibətlərdə Obama dövründən qalma ab-havanın davam etməsinə gətirib çıxarıb. [1, s.12-14] Təəssüf ki, Türkiyə lobbiciliyin nə qədər önəmli olduğunun fərqi varsa da, hələ də bu sahədə davamlı bir sistem qurmağa müvəffəq ola bilməyib. Xüsusilə də Amerikada lobbicilik fəaliyyətinin nə dərəcədə vacib olduğunu bir qədər gec dərk etdi. Qardaş ölkə bunun önəmini anlayıb hərəkətə keçdiyində isə qarşısında artıq müxalifətdə yerini möhkəmlətməmiş, davamlı və güclü lobbicilik strategiyası olan, əllərinə düşən hər fürsətdə türk lobbisini əngəlləməyə çalışan yunan və erməni lobbisi vardı. Eyni zamanda bu sahədə Türkiyədən daha təcrübəli olan bu iki ölkə bir-biri ilə koordinasiyalı lobbicilik fəaliyyəti yürüdərək Türkiyənin uğur qazanmasının qarşısını alırdılar.

Uzun zaman lobbiciliyin məğzini anlamayan Türkiyə lobbicilik fəaliyyətində daha çox xaricdə yaşayan türklərə təsir göstərməyə çalışırdı. Buna əyani sübut isə Amerikadakı “Türk Günü” yürüyüşünü göstərmək olar. İldə bir dəfə ənənəvi keçirilən “Türk Günü” Amerikada yaşayan türklər cəlb edilir, lakin Amerikan konqresinin nə senatından, nə də nümayəndələr palatasından heç bir səlahiyyətli şəxs yürüşdə iştiraka cəlb edilmir. Halbuki başqa ölkələrin yürüşü Amerikadakı yürüş günündə amerikalılar da həmin xalqın nümayəndələri ilə bərabər iştirak edir. Yerli amerikan vətəndaşlardan başqa, senatorlardan, konqresmenlərdən, Millət vəkili və digər səlahiyyətli şəxslərdən də qatılanlar olur. Və beləliklə, konkret siyasi məqsədlərə xidmət etmədiyinə, yürüş zamanı amerikalılara Türkiyəni tanımaq mümkün olmadığına görə yüzlərcə türkün küçələrə tökülərək “Türk Günü” yürüşü təşkil etməsi də bir qədər mənasız və nəticəsiz olur.

Newyorklu Millət vəkili öz müsahibəsində qeyd edir ki, bütün səlahiyyət müddətim boyunca qapımı cəmi bir dəfə türk nümayəndə heyəti döydü, hansı ki, ermənilər ofisimizdən çıxmaq bilmirlər desəm, yanılmaram. Qeyd edək ki, Almaniyada 3 milyon türk, sadəcə 60 min erməni var. Buna baxmayaraq, Alman parlamentində “Qondarma erməni soyqırımı” əleyhinə sadəcə bir səs olmaqla qəbul edildi. Üstəlik məsələnin ən üzücü tərəfi odur ki, qərar qəbul edilən zaman alman parlamentində erməni soyqırımına “hə” deyən diplomatlardan 12-si türkəsilli idi. Bu yerdə ağıla Napoleon Bonapartın məşhur ifadəsi gəlir: “Danışan 1 nəfər susan yüz nəfərdən daha çox səs çıxarır” [6]. Amerikada çoxsaylı türk dərəcələri olsa da, onlar bir-birindən xəbərsiz, koordinasiyasız fəaliyyət göstərirlər.

Hamımıza məlumdur ki, Türkiyə illərdir, Avropa İttifaqına üzv olmaq üçün inadla çalışsa da, nəticə əldə edə bilmir. Diplomatiyada artıq Türkiyənin Avropa İttifaqına üzvlüyünü “əbədi nişanlılıq” adlandırırlar. Aİ-nin Türkiyəni gözü götürmədiyi məlumdur, bəs Türkiyə Aİ-yə qəbul olmaq üçün hansı əsaslı addımları atıb? Avropanı razı salmağın ən qısa və rahat yolu güclü lobbicilik fəaliyyətindən keçir. Lakin Türkiyənin lobbiciliklə uğur qazanmağı üçün daha çox yolu var.

Prof. Dr. Bener Karakartal Türkiyənin lobbicilik fəaliyyətini analiz edərək qeyd edir ki, illərdir Türkiyə Aİ-yə üzv qəbul edilə bilmir. Deməli Avropanın genişlənməsinə Fransa və Almaniyaya qərar verir. Türkiyə isə bu böyük bir həqiqəti nədənsə illərdir gözardı edir və Aİ-na üzv qəbul edilmək üçün türk lobbisi Brüsselə milyonlarla pul xərcləyir. Türk lobbisi brüsselli diplomatlara milyonları yedirdərkən Avropa İttifaqı 6 üzvdən 9a, 9-dan 12-yə, 12-dən 27 üzvə kimi artdı. Türkiyə isə bu vaxt ərzində həmişə qapının arxasında qaldı. Türk lobbisi isə bundan nəticə çıxarıb “nəyi yanlış edirik?” -deyə fəaliyyətlərini sorgulamadı. Halbuki Türk diplomat və siyasətçiləri çox gözəl dərk edirlər ki, ermənipərəst Fransa və türkləri gözü götürməyən Almaniyaya

bir şəkildə razı salınmasa, Türkiyənin Aİ-yə üzvlüyü qeyri-mümkündür. Deməli, düzgün hədəfə yönəlmək lazımdı. Və Türkiyənin əlində fərqi nə varmadığı və istifadə edə bilmədiyini gücü var. Bu güc Avropa və Amerikadakı heç də az olmayan türk əhalisidir. Qeyd edək ki, Amerika və Avropadakı türk sayı 5 milyonu keçib. Kifayət qədər sayları, maliyyə və iqtisadi gücləri olmasına baxmayaraq, türk lobbisi hələ də arxa planda qalıb. Məhz bundan irəli gələrək, “Lobbicilik nədir?” sualına bir çox türk siyasətçiləri “Türkiyənin istifadə edə bilmədiyini strateji güc” – deyərək, cavab verirlər. [8]

ABŞ-dakı türk lobbisi daha çox erməni və yunan lobbisinin Türkiyəyə qarşı atdığı addımların qarşısını almaq üçün aktiv fəaliyyətə keçir. Halbuki, Türkiyə lobbicilik fəaliyyəti üçün öz maraqlarına xidmət edən vahid dövlət strategiyası hazırlamalı, bu strategiyaya uyğun Amerikadakı türk lobbisini yönləndirməlidir.

Son söz olaraq qeyd etmək istərdik ki, bu gün türk lobbisi Amerikada hələ “image building” mərhələsindədir. Bu mərhələdə olan bir lobbinin isə Amerikan Konqresində qərar qəbul etmə prosesinə güclü təsir göstərə biləcəyini ümid etmək, zənnimcə uşaqlıq olar.

ƏDƏBİYYAT

1. Duran B., İnat K., Caner M. Türk Dış Politikası Yıllığı. SETA yayınları, 2017, 475 s.
2. Uluç H. Türk diasporası ve Türk lobisi. Turkuaz Medya Grup. 07 Haziran, 2016.
3. Milbrath L. The Washington Lobbyists. Westport, Connecticut: Greenwood press, 1963, s. 95-97
4. Arı T. Amerikada Siyasal Yapı Lobiler ve Dış politika. Ocak, 2000, 310 s.
5. Report of the Institute of Turkish Studies. 1982-1992, pp. 9-15
6. <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/uluc/2016/06/07/turk-diasporasi-ve-turk-lobisi> (accessed 30 july)
7. <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/uluc/2016/06/07/turk-diasporasi-ve-turk-lobisi> (accessed 30 july)
8. https://tasam.org/tr-TR/Icerik/1109/turkiyenin_kullanamadigi_stratejik_guc_lobicilik (accessed 30 july)

РЕЗЮМЕ

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ТУРЕЦКОГО ЛОББИ В США

Алескерова С.Т.

Ключевые слова: турецкое лобби, Конгресс США, внешняя политика США, лоббирование, американо-турецкие отношения

В статье рассматривается деятельность турецкого лобби в США. В то же время лоббисты и лоббистские компании работающие на интересы Турции в Конгрессе США. Была также исследована деятельность небольшой лоббистской компании под названием «Вашингтонская дипломатическая группа» созданная ФЕТО, которая лоббирует интересы против Турции в Соединенных Штатах. Учитывая все это, лоббистская деятельность братской страны, которая впервые началась в 1924 году с кампании «Скажем нет Лозанне», все еще находится на стадии «формирования имиджа» в Америке.

SUMMARY
ACTIVITY OF THE TURKISH LOBBY IN THE UNITED STATES

Aleskerova S.T.

Key words: *Turkish lobby, US Congress, US foreign policy, lobbying, US-Turkey relations*

The activities of the Turkish lobby in the United States were studied in this article. At the same time, lobbyists and lobbying companies working for Turkey's interests in the US Congress were discussed in the article. Moreover, the activities of a small lobbying company called the «Washington Diplomacy Group» created by FETO which lobbies against Turkey's interests in the United States were also researched. Given all that, the lobbying activities of the brother country which began for the first time in 1924 with the "Let's say no to Lausanne" campaign are still in the "image building" stage in America.

Daxilolma tarixi:	İlkin variant	13.08.2020
	Son variant	30.09.2020